

Kavecsánszki Máté

A tánc és az „utolsó idő” bűnei Tolnai Decsi Gáspár prédikációiban

A 16. századi reformáció Magyarországon is fokozott figyelemmel fordult a lakosság erkölcsi állapotának kérdése felé és olyan morálteológiai rendszer megalkotásába fogott, amely egyrészt öszövétségi alapokon nyugodott, másrészt alkalmas volt a felekezeti különbség demonstrálására is a protestáns keresztyén habitus individuális és közösségi megvalósításával.¹ Az új erkölcsi rend kialakításában két tényező játszott lényegi szerepet: a wittenbergi történelemszemlélet hazai adaptációja, illetve az ez előbbit realizáló, aktualizáló, legitimáló török veszély. A wittenbergi történelemszemlélet a jelen válságait az eltévelyedő embereket, népeket büntető Isten akarataként értelmezte. Így az e gondolatkörben született, igen pesszimista hangvételű vitairatok, prédikációk, egyéb irodalmi alkotások tudatosan terjesztettek egyfajta világvége-hangulatot,² egyúttal a bűnök megbánására és az Istennek tetsző életmód követésére ösztönöztek.³ A morálteológiai elmélkedések és példázatok egyik különleges csoportját alkotják azok a források, amelyek a 16. század profán mulatozási alkalmait kárhoztatták, illetve amelyek elvi kísérletet tettek ezek szabályozására. A dokumentumok elemzése nem pusztán művelődés- és egyháztörténeti jelentőséggel bírnak, hanem alkalmasak a korszak populáris kultúrájának lokális szintű mentalitástörténeti elemzésére is.⁴ Különösen igaz ez a testhasználatra, illetve ezen keresztül a táncos mulatozásokra vonatkozó források esetében. Jellemző, hogy a prédikátorok a táncot, annak szokáskörnyezetével – például lakodalom –, illetve kísérőjelenségeivel – például alkoholos ital fogyasztása – együtt, lényegében komplex erkölcsi kihágásként, a test bűneként értelmezték.⁵ E gondolatkör szellemében született meg Tolnai Decsi Gáspár táncellenes prédikációja.

¹ A kutatás az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával valósult meg.

² Öze 1991: 80.

³ Lásd erről részletesen Kavecsánszki 2019: 345–349.

⁴ Jacques le Goff klasszikussá vált értelmezése szerint a mentalitástörténet az egyén tudatának személytelen tartományait kutatja, mindazt, ami az adott kor valamennyi emberének viselkedésében megtalálható, vagyis a kulturális folyamatok és jelenségek kollektív megnyilvánulásait, a gondolkodás kategóriáit, illetve szimbólumait, a mindennapi élet gesztusait. Vö. Czoch 2006: 476.; Burguière 2000: 55.

⁵ Részletesen a munkákról Kavecsánszki 2019: 351–358.

(Tolnai) Decsi Gáspár (? – Tolna, 1597. szept. 21.) életéről viszonylag kevés információ áll rendelkezésünkre. Kolozsvárott folytatott tanulmányokat, majd 1566-tól rövid ideig Wittenbergben tanult, ahonnan 1567-ben tért haza. Előbb Decsen lett lelkész, majd 1575-ben vette fel a palástot Tolnán. Később esperesként is működött a Tolnai Egyházmegyében. 1576-ban részt vett a hercegszőlősi zsinaton.⁶ Nevezetes továbbá az az eset, amikor Tolnai Decsi a pécsi unitáriusokat eretneknek bélyegezte, az ezzel járó hitvitán való részvételt ugyanakkor nem vállalta el.⁷ Tolnán írta meg a négy prédikációból álló művét, amely *Az vtolsó üdöben eginehani regnalo bűnökről valo praedikatiok, tudni illik, Első az Bűnről. Második az Reszegsegről. Harmadik az Paraznasagrol. Negyedik az Tanczrol* címmel jelent meg 1582-ben Debrecenben, majd 1584-ben ismét, ezúttal Nagyváradon.⁸ Ezen kívül még egy jelentősebb műve ismert *História az Dávid királynak Uriásnak feleségével való vétkééről* címmel, amelyet szintén Tolnán, 1579-ben írt és 1592-ben bizonyíthatóan megjelentetett. Fennmaradt néhány üdvözlő költeménye, többek között 1565-ből Heltai Gáspárhoz (1520–1574), Veresmarti Illés (? –1589) püspök antitrinitáriusok elleni könyvéhez pedig előszót írt.⁹

Tolnai Decsi – művei alapján – felsejülő morálteológiai szemléletét alapvetően határozta meg, hogy működési helye, Tolna, a Hódoltság területén helyezkedett el. Tolna, hász-városként a század második felében a prosperitás jeleit mutatta, gabona- és bortermelése, illetve állattenyésztése fokozatosan erősödő polgárságot eredményezett, ugyanakkor a város jelentős számú török lakossal bírt a korszakban.¹⁰ A városban 1549-ben már protestáns iskolát létesítettek, amelynek rektori tisztét 1552 és 1554 között Szegedi Kis István (1505–1572), illetve 1556 és 1558 között Thury Farkas Pál (? –1571), Szegedi Kis egykori mezőtúri tanítványa látta el. Érdekes még megemlíteni, hogy 1553 és 1558 között Sztárai Mihály (k.1500–k.1575) teljesített lelkészi szolgálatot a városban.¹¹ Az ő örökébe lépett mintegy húsz évvel később Decsi Gáspár.

A Tolnai Decsi Gáspár műveiben megnyilvánuló keresztyén erkölcsi nézetek alapvetően nem különböztek a korszak hasonló tartalmú munkáiban fellelhetőktől. Nem számít

⁶ Magyar Életrajzi Lexikon. <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC03014/03164.htm> [letöltés ideje: 2020. 01. 02.]

⁷ Lásd Szilágyi 1978: 20–21.

⁸ A tanulmányban az elemzés során az 1584. évi, teljes szövegű kiadást használom. A Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára RMK 142 helyrajzi számú változatában oldalszámok nem szerepelnek, így a tartalmi hivatkozások során a lapszámokat tüntetem fel.

⁹ Tolnai Decsi Gáspár irodalmi munkásságáról lásd Zoványi 2005. <http://digit.drk.hu/?m=lib&book=3&p=617> [letöltés ideje: 2019.11.20]

¹⁰ Lásd Szilágyi 1978: 16.

¹¹ V. Molnár 1981: 29.

újdomságnak a wittenbergi történelemszemlélet értelmezési keretként történő alkalmazása sem: ő maga is tanult a jeles egyetemen, ugyanakkor szűkebb tolnai környezetében sem számított ez rendkívülinek: a tolnai iskola 1549 és 1592 között működő 19 rektorából 16 tanult Wittenbergben.¹² Mégis, *Az utolsó üdöben eginehani regnalo bűnökről való praedikatiok* című munkája jellegzetes szűzségét adja egy a Hódoltság területén működő prédikátor gondolkodásának, aki számára különösen lényeges volt az általa megromlottként értékelt erkölcsi állapotok helyreállítása. A mű eszkatológiai témáját a cím mellett a bevezető gondolatok rögzítik: Pál apostol Timóteushoz írt második levelére, az utolsó idők ámítóiáról szóló részre hivatkozik a szerző, amely a rómaiakhoz írott levél bűnlajstroma alapján¹³ idézi meg az utolsó idők általános erkölcsi állapotát. A felsorolt, a bűnlajstromokból ismert bűnök¹⁴ (magukat szeretők, fösvények, kérkedők, kevélyek, átkozódók, szüleikhez engedetlenek, hálátlanok, istentelenek, szeretet nélkül valók, engedetlenek, mértéktelenek, kegyetlenek, jóknak nem kedvelői, árulók, vakmerők, felfuvalkodottak, stb.) következtében az emberek inkább szeretik a testi gyönyöröket, mint az istent.¹⁵ Tolnai Decsi egész munkája ez utóbbi gondolat körében mozog, az Újszövetség bűnjegyzékében saját kora erkölcsi vétkeit látja meg és így ismeri fel, hogy a Pál apostol által megjövendölt utolsó időket élük: „*Mely jövendölésekben bizonyára az Apostol ez mi mostani időnkéről szollott [...]*.”¹⁶ Tolnai Decsi a mű elején maga jelzi, hogy az istentelen és kárhozatos bűnök lajstromát Pál apostol galatákhöz írt levele alapján értelmezi.¹⁷ A wittenbergi történelemszemlélet adaptációja is egyértelművé válik a felvezető szakaszban: „*Annakokáért, miért hogy mi is sokféle czégéres vétkekkel az mi Istenünket mind ez előtt megbántottuk, s mind mostan szó fogadatlanságunkkal üt naponként kíméletlenül bosszantjuk, Ő felsége is sokféle ostorral meg látogatta és meg nyomta ez mi*

¹² V. Molnár 1981: 31.

¹³ Az új fordítású református Biblia – a továbbiakban is ezt használom – szerint: „*És mivel nem méltatták Istent arra, hogy megtartsák ismeretükben, Isten kiszolgáltatta őket az erkölcsi ítéletre képtelen gondolkodásnak, hogy azt tegyék, ami nem illik. Ezért tele vannak mindenféle hamissággal, gonossággal, kapzsisággal, viszálykodással, álnoksággal, rosszindulattal; besúgók, rágalmazók, istengyűlölők, gőgösök, dicsekvők, találékonyak a rosszban, szüleiknek engedetlenek, kíméletlenek, szőszegők, szeretetlenek és irgalmatlanok.*” (Róm 1,28–31).

¹⁴ Lásd Kavecsánszki 2019: 349–351.

¹⁵ Tolnai Decsi 1584: 1. A hivatkozott bibliai rész: „*Azt pedig tudd meg, hogy az utolsó napokban nehéz idők jönnek. Az emberek ugyanis önzők, pénzsóvárak lesznek, dicsekvők, gőgösök, istenkáromlók, szüleikkel szemben engedetlenek, hálátlanok, szentségtelenek; szeretetlenek, kérlelhetetlenek, rágalmazók, mértéktelenek, féktelenek, jóra nem hajlandók, árulók, vakmerők, felfuvalkodottak, akik inkább az élvezeteket szeretik, mint az Istent. Az ilyenek a kegyesség látszatát megőrzik ugyan, de annak az erejét megtagadják. Fordulj el tehát ezektől. Mert ezek közül valók azok, akik belopakodnak a házakba, és rabul ejtik a bűnökkel terhelt és sokféle vágytól üzőt asszonykákat. [...]*” (2Tim 3,1–6)

¹⁶ Tolnai Decsi 1584: 1.

¹⁷ „*A test cselekedetei azonban nyilvánvalók, mégpedig ezek: házasságtörés, paráznaság, tisztátalanság, bujálkodás, bálványimádás, varázslás, ellenségeskedés, viszálykodás, féltékenység, harag, önzés, széthúzás, pártoskodás; irigység, gyilkosság, részegeskedés, tobzódás és ezekhez hasonlók. Ezekről előre megmondom nektek, amit már korábban is mondtam, akik ilyeneket cselekszenek, nem öröklük Isten országát.*” (Gal 5,19–21)

házákat és nemzetségünket. Ennek előtte való üdőkben az mi nemzetünk tisztább életű volt, ennyi gyilkosság, fertelmes élet, paráznaság, részegség és egyéb sokféle éktelenség nem hallottatott ez mi országunkban, mint az mostani üdőben.”¹⁸

Tolnai Decsi Gáspár négy szakaszból álló munkájának első prédikációja általánosságban foglalkozik a bűn értelmezésével. Kiindulópontja János első levelének harmadik része – János levelei gyakorta emlegetik fel az utolsó órát.¹⁹ Az igen szigorú protestáns bünfelfogás jegyében érvel amellett, hogy bár a bűnök különböző súlyúak lehetnek, a mértékük valójában lényegtelen, hiszen minden bűn Isten ellen való: *„Minden valaki bűnt cselekedik, ugyan azon az törvény ellen is cselekedik, mert az ugyan az törvénynek által hágása.*”²⁰ Ekképpen a kicsiny bűnök is kárhozatosak, mert Isten törvénye ellen valók. Tolnai Decsi a bűnértelmezésében a reformáció hagyományának megfelelően különbözteti meg „az eredet szerint való” bűnt, illetve a „cselekedet szerint való” bűnt. Utóbbi az eredendő bűn következménye és beszéddel, gondolattal vagy a test tagjai által lehet elkövetni. Újszövetségi hivatkozási alapja hagyományosan Pál apostol galatákhöz írt levelének ötödik része, amelynek a test bűneit felsoroló verseit szinte szó szerint idézi.²¹ Ennek megfelelően a test bűnös cselekedeteit a 16. századi protestáns irodalomban egyébként megszokott, igen erőteljes képekkel mutatja be: *„De mint hogy az бүдös күtfőből, jó ízű víz nem származhatik, hanem meg ől a бүдös: Így az mi természetünkбől is jó és dicséretes cselekedetek nem származhatnak, hanem mind gonoszok és az Istennel ellenkezők.*”²² Tolnai Decsi a bűnök értelmezésekor Pál apostol rómaiakhoz írt levelének nyolcadik részét citálja, hangsúlyozva hogy páli értelemben a

¹⁸ Tolnai Decsi 1584: 2–3.

¹⁹ „Gyermekeim, itt az utolsó óra, és amint hallottátok, hogy antikrisztus jön, most meg is jelent; mégpedig sok antikrisztus jelent meg: ebből tudjuk, hogy itt az utolsó óra.” (1Jn 3,18)

²⁰ Tolnai Decsi 1584: 6. Vö.: „Aki bűnt cselekszik, törvényszegét követ el, mert a bűn törvényszegés.” (1Jn 3,4).

²¹ Tolnai Decsi 1584: 16–17. Lásd: „A test cselekedetei azonban nyilvánvalók, mégpedig ezek: házasságtörés, paráznaság, tisztátalanság, bujálkodás, bálványimádás, varázslás, ellenségeskedés, viszálykodás, féltékenység, harag, önzés, széthúzás, pártoskodás; irigység, gyilkosság, részegeskedés, tobzódás és ezekhez hasonlók. Ezekről előre megmondom nektek, amit már korábban is mondtam, akik ilyeneket cselekszenek, nem öröklik Isten országát.” (Gal 5,19–21)

²² Tolnai Decsi 1584: 16.

test szemben áll Istennel, a test maga a halál.²³ Érvéleit a korintusaikhoz írt első levél tizenötödik részével zárja, megerősítve, hogy a test és a vér nem öröklí Isten országát.²⁴

A mű második prédikációja a részegség bűnéről értekezik. Az erkölcsi vétkek között való szerepeltetése természetesen nem új keletű. 1552-ben jelent meg Kolozsvárott Heltai Gáspár (1520–1574) *A részegségnek és tobzódásnak veszedelmes voltáról való dialógus* című – német minta alapján írt – munkája, amelyben a test vétkeinek valláserkölcsi értelmezése már azokat a bibliai hivatkozásokat tartalmazza, amelyeket később Tolnai Decsi is használt.²⁵ Tolnai Decsi bizonyonnyal ismerhette Heltai munkásságát, hiszen már 1565-ben köszöntőt írt egyik művéhez.²⁶ A prédikációt Habakuk próféta könyvének italozást elítélő verseinek citálásával nyitja,²⁷ majd Máté evangéliumának huszonnegyedik része alapján eleveníti fel Noé korának erkölcstelenségeit,²⁸ jóllehet az evangéliumi passzust félreértette, az ugyanis nem a kor erkölcstelenségeire, hanem inkább az Istennel szembeni gondtalanságra, közömbösségre, hétköznapi életvitelre utal.²⁹ Tolnai Decsi az utolsó idők elérézését véli felfedezni abban is, hogy a részegeskedést kora általános jelenségeként írja le – hasonlatosan az özönvíz előtti időkhöz – amely nem kerüli el a fejedelmeket, sőt az egyházi embereket sem. Habakuk próféta könyvének ide vágó verseinek magyarázatát Tolnai Decsi a társaságban történő, tehát főként kocsmai italozás, mértéktelen ivás felé tolja el, kárhoytatva például a pohárköszöntőket, amelyek újabb és újabb ivásra csábítanak másokat a társaságban.³⁰ A részegség bűnének értelmezésekor kézenfekvő volt Ézsaiás próféta könyvének meghivatkozása is.³¹ Utóbbi citálása a wittenbergi történelemszemlélet jegyében nagyon is indokolt volt, hiszen a nép

²³ „Amire ugyanis képtelen volt a törvény, mert erőtlen volt a test miatt, azt tette meg Isten, amikor a bűn miatt tulajdon Fiát küldte el a bűnös testhez hasonló formában, és kárhoyatra ítélte a bűnt a testben, hogy a törvény követelése teljesüljön bennünk, akik nem test szerint járunk, hanem lélek szerint.” (Róm 8,3) Lásd még: „Mert akik test szerint élnek, a test dolgaival törődnek, akik pedig Lélek szerint, a Lélek dolgaival. A test törekvése halál, a Lélek törekvése pedig élet és békesség, minthogy a test törekvése ellenségeskedés Istennel, mert az Isten törvényének nem veti alá magát, és nem is tudja magát alávetni. Akik pedig test szerint élnek, nem lehetnek kedvesek Isten előtt.” (Róm 8,5–8).

²⁴ „Azt pedig állítom, testvéreim, hogy test és vér nem örökölhety Isten országát, a romlandóág nem örököli a romolhatatlanságot.” (1Kor 15,50)

²⁵ Lásd erről Kavacsánszki 2019: 355–358.

²⁶ V. Molnár 1981: 30.

²⁷ „Bizony a bor megcsal, nagyhangúvá lesz a férfi, nem nyughatik. Szélesre tátja torkát, mint a sír, telhetetlen, mint a halál, magához ragad minden nemzetet, magához gyűjt minden népet.” (Hab 2,5). Valamint: „Jaj annak, aki leitatja embertársát, mérget kever italába és lerészegíti, hogy ássa gyalázatát. Szégyen fog eltölteni dicsőség helyett, neked is innod kell majd, támolyogni fogsz, amikor neked nyújtja az Úr jobbja a poharat, és szégyen borítja dicsőségedet.” (Hab 2,15–16)

²⁸ Tolnai Decsi 1584: 21.

²⁹ Lásd Biblia magyarázó jegyzete, 2010: 1146.

³⁰ Lásd Tolnai Decsi 1584: 22–24.

³¹ „Jaj azoknak, akik korán reggel ital után járnak. Estig elmulatnak, bor hevítty őket. Citera és lant, dob, fuvola és bor mellett lakmároznak, de az Úr tetteit nem veszik észre, kezének munkáját nem látják meg.” (Ézs 5,11–12) Valamint: „Jaj azoknak, akik hősök a borivásban és vitézek az italok keverésében.” (Ézs 5,22)

pusztulásának okaként az Isten parancsolataitól, törvényeitől való elfordulást jelöli meg, sőt egy külső nép általi isteni büntetésről is szól, amely rímel a török dúlás hazai apokaliptikus értelmezésére.³² Ennek szellemében kerül elő Jóel próféta könyve is.³³ Hivatkozik a Példabeszédek Könyvének huszonharmadik részére, ahol a borfogyasztás következményeinek igen szemléletes leírása olvasható.³⁴ A vádbeszédet Ámós próféta könyvének a kevélység büntetésére vonatkozó, ironikus hangvételű szakaszának hivatkozásával folytatja.³⁵ Az alkohol egészségkárosító hatását kivételes erejű sorokkal festi le: „*Mert először az embernek egészségét rongja, annyira hogy majd soha semmivel az test meg nem romol és az ő ereje semmivel inkább el nem fogyatzik, mint az részegséggel: Mert gyomrod el erőtelníti és meg hidegíti, hogy az ételt meg nem emésztheti úgy mint kellene, s innét vagy on, hogy ez részegessek igen keveset élhetnek, de sokat ihatnak. Tüdőjét máját az embernek meg rothasztja, kiből következik az gyakorta való vér pökés [...]. Az egész testet reszketegessé teszi, hogy míg nem ihatnak, addig inai lantolnak, kezei reszketnek, fejét is szédelgővé teszi, kiből osztan gyakorta gutta ütés, kórság és hirtelen való halál is következik. Sőt ennek köszönnék az részegesek, hogy szemek czipás, peczenyés, szájok bűdös, [...]. Ennek köszönnék továbbá hogy meg köszvényesednek, meg dagadoznak mint ha fel fűtták volna minden testeket. Ennek köszönnék hogy gyakorta úgy esnek hogy mint szemek szájok orrok el törik, kezek labok meg szegik és meg törik, hogy sokszor az ő részeges társoktól meg sebesíttetnek és niha meg is ölettetnek. Mind az részegség gyümölczi*

³² „Ezért megy fogságba népem, bár még nem tudja. Éhen halnak előkelői, a tömeg szomjan eped el. Ezért tátja ki torkát a sír, fölnyitja száját mérhetetlenül. Odakerül az előkelő és a tömeg, a zajongók és a vigadozók.” (Ézs 5,13–14). Valamint: „Ezért gerjedt haragra népe ellen az Úr, kinyújtja kezét és megveri. Megrendülnek a hegyek, és annyi lesz a hulla, mint a szemét az utcán. Mindezzel nem múlt el haragja, és keze még ki van nyújtva. Jelt ad egy távoli népnek, magához szólítja a föld végéről, s az sietve, gyorsan ott terem.” (Ézs 5,26–26).

³³ „Ébredjete, részegesek, sírjátok! Jajgassatok mindannyian, ti borivók, mert kivették szátokból a mustot. Egy nép támadt országomra, hatalmas és száma sincsen. Fogai oroszlánfogak, úgy harap, mint a nőstény oroszlán.” (Jóel 1,5–6)

³⁴ „Ne tarts a bor mellett dözölőkkel, se a falánk húsevőkkel.” (Péld 23,20). Valamint: „Kinek jaj? Kinek fáj? Kivel veszekednek? Kinek van gondja? Kit vernek véresre hiába? Kinek zavaros a szeme? Azoknak, akik bor mellett mulatnak, és a fűszeres bort kóstolgatni járnak. Ne nézd a bort, hogyan vöröslik, hogyan gyöngyözik a pohárban. Bizony simán lecsúszik az! De végül megcsíp, mint a kígyó, megmar, mint a vipera. Szemed zavaros dolgokat lát, te magad pedig összevissza beszélsz. És olyan leszel, mint aki tenger közepén fekszik, vagy mint aki az árbockosárban fekszik. Ütöttek engem, de nem fájt, vertek, de nem tudtam róla. Amint fölébredek, folytatom, ugyanezt keresem.” (Péld 23,29–35).

³⁵ „Jaj a gondtalanoknak Sionon, az elbizakodottoknak Samária hegyén, a legkiválóbb nép előkelőinek, akikhez folyamodik Izráel háza! [...] Ti azt gondoljátok, hogy messze van a veszedelem napja, ezért az erőszak uralmát közél hoztátok! Elefántcsont ágyakon heverésznek, pamlagokon terpeszkednek, megeszik a nyájból a bárányokat, és a hizlalóból a borjúkat! Hárfa kísérettel danolásznak, és azt hiszik, hogy zenéjük olyan, mint Dávidé. Kelyhekből isszák a bort, és finom olajjal kenik magukat, de József romlásával nem törődnek. Ezért majd ők mennek a foglyok élén fogságba, és vége lesz a terpeszkedő mulatozásnak.” (Ám 6,1–7).

ezek.”³⁶ Ehhez hasonlóan erőteljes képek jellemzik egyébiránt Heltai leírását is a részegség következményeiről.³⁷

Tolnai Decsi kitér a templom utáni kocsmázás bűnös szokására, külön kiemelve, hogy a papok is gyakorta ezt teszik.³⁸ A papok italozásával kapcsolatban Pál apostol Timótheushoz írt első levelét hivatkozva.³⁹ Érvelését Pál apostol ehezusiakhoz írt levelére alapozva⁴⁰ foglalja össze: „Mert ez sok bor ki űzi belőlünk, és meg szomorítja az szent lelket.”⁴¹ Tolnai Decsi a részegséget a paráznság bűnével is összekapcsolja,⁴² főként Pál apostol korinthusiakhoz írt első levele alapján,⁴³ egyúttal ezzel be is vezeti a harmadik prédikáció témáját.

A paráznság elleni prédikáció közlésével Tolnai Decsi a cselekedet szerint való bűnök közül az egyik legnagyobb hagyománnyal rendelkezőt emelte be munkájába és kötötte össze a táncolással. A bujaság, paráznság a keresztyénség számára az egyik legősibb véték, amely az egyházatyák korától a középkori bűnlajstromokon és a hét főbűn rendszerén keresztül évezredek morálteológiai hagyomány nyomát viselve jutott el a protestáns prédikátorok gondolati horizontjára. A bujaság a Bibliában érzéki vágy, kívánság, érzékiség, gyönyör és paráznság értelmű kifejezésekkel jelenik meg a legtöbbször.⁴⁴ A paráználkodás Isten személye elleni bűn, hiszen Pál apostol az első korinthusi levélben a testet Jézus tagjának nevezte, így annak nem rendeltetésszerű használata, a paráználkodás és egyáltalán a bujaság Isten megsértése. Tolnai Decsi prédikációja ennek mentén szervezi érvrendszerét, több alkalommal

³⁶ Tolnai Decsi 1584: 30-31.

³⁷ Lásd például: „Mert e nyilvánvaló dolog, hogy a tobzódással és a részegséggel az egész természet megrontatik. Abból jő a nyavalyás és időtlen vénség; abból jő a főnek eszeveszése és szédelgése; abból lesznek a könnyező és peccenyés szömek; a büdes lehelletek és fekete fogak; a fájó és nem emésztő gyomor, a reszkető kezek, a vízkórság, a köszvény minden testébe, a kólíka és bélnek poklossága, az olajjal származó és túros lábak, rövideden: minden betegségek a fölötte való ételből és italból származnak.” - Gondozott szövegváltozat: [<https://mek.oszk.hu/06400/06417/html/heltaiga0010001.html>] [Letöltés ideje: 2018. május 10.] Hasonmás kiadás: Heltai G. 1552 [2012]. II. rész (Hogy a tobzódás és a részegség az embernek lelkét elvesztvén, testét is elveszti és külemb-külembféle betegségeknek és időtlen halálnak oka.)

³⁸ Tolnai Decsi 1584: 35.

³⁹ „Szükséges tehát, hogy a püspök legyen feddhetetlen, egyfeleségű férfi; megfontolt, józan, tisztességes, vendégszerető, tanításra alkalmas; nem részeges, nem kötekedő, hanem megértő, a viszálykodást kerülő, nem pénzsóvár; olyan, aki a maga háza népét jól vezeti, gyermekeit engedelmisségben és teljes tisztességben neveli.” (1Tim 3,1–4). Valamint: „Ugyanígy a diakónusok is tiszteletre méltók legyenek, nem kétszínűek, nem mértéktelen borivás rajjai, nem haszonlesők, hanem olyanok, akikben megvan a hit titka teljes lelkiismerettel.” (1Tim 3,8–9).

⁴⁰ „Ne részegeskedjete, mert a borral léhaság jár együtt, hanem teljete meg Lélekkel [...]” (Ef 5,18).

⁴¹ Tolnai Decsi 1584: 9.

⁴² Tolnai Decsi 1584: 32.

⁴³ „Levelemb már megírtam nektek, hogy nem szabad kapcsolatot tartani paráznákkal. De nem általában e világ paráznáival vagy nyereszkedőivel, harácsolóival vagy bálványimádóival, hiszen akkor ki kellene menetek a világból. Most tehát azt írom nektek, hogy ne éljete közösségben azzal, akit bár testvérenek nevezete, de parázna vagy nyereszkedő, bálványimádó vagy rágalmozó, részeges vagy harácsoló. Az ilyennel még együtt se egyete.” (1Kor 5,9–11).

⁴⁴ Gánicz 2016: 70–74, 79.

hivatkozva Pál apostol erőteljes soraira.⁴⁵ A paráznaság bűnének mértékét az „*utolsó üdőben*” legalább olyan nagyra látja, mint amilyenek Pál láthatta saját korában, így Tolnai Decsi igen aktuálisnak ítéli meg az apostol intéseit. Nem szokatlan megoldás, hogy a paráznaság bűnének elsődleges kezdeményezőjeként Tolnai Decsi is – jelen esetben a Példabeszédek Könyve alapján –⁴⁶ a nőket jelöli meg: „*Ezzel az parázna asszonyállatoknak és leányoknak erkölcsöket példáztak, kik az ű hízeltedésekkel, vigyorgásokkal, és szemek hunyorgatásával az férfiakat hozzájuk vonják és meg csalják, es minden marhájokból ki fordítatik.*”⁴⁷ A test tagjai által elkövetett bűnök páli értelmezését követve a prédikátor a paráznaságot elsődlegesen a szem bűnének tarja: „*Mert az szem vezérli az embert az gonosz szeretetre és kívánságra,*”⁴⁸ ugyanakkor ennek alátámasztására itt nem Pál apostolt, hanem a 119. zsoltárt idézi: „*Fordítsd el tekintetemet, hogy ne nézzek hiábavalóságra, a te utadon éltes engem*” (Zsolt 119,37). Nem áll példa nélkül az sem, hogy a paráznaság bűnét Tolnai Decsi is összekapcsolja a test felékesítésének, szűkebb értelemben az öltözködésnek az erkölcsi megítélésével: „*[...] ruházatod és minden öltözeted tisztességes és keresztyén módra való legyen.*”⁴⁹ Érvelésének erejét Ezékiel próféta könyvének a hűtlen Jeruzsálemről szóló példázatával fokozza.⁵⁰ Tolnai Decsi ezzel jut el prédikációjának legerőteljesebb részéhez, Pál apostol gondolatainak megismétléséhez, miszerint a paráználkodó saját teste ellen, ezen keresztül pedig Krisztus ellen is vétkezik. A korai protestáns morálteológia számára különösen fontos volt a test Krisztus

⁴⁵ „*Minden szabad nekem, de nem minden használ. Minden szabad nekem, de ne váljak semminek a rabjává. Az eledel a gyomorért van, a gyomor meg az eledelért, de Isten ezt is, amazt is meg fogja semmisíteni. A test azonban nem a paráznaságért van, hanem az Úrért, az Úr pedig a testért. Isten ugyanis feltámasztotta az Urat és hatalmával minket is fel fog támasztani. Vagy nem tudjátok, hogy a ti testetek a Krisztus tagja? Most tehát azok, akik a Krisztus tagjai, parázna nő tagjaivá legyenek? Szó sem lehet róla! Vagy nem tudjátok, hogy aki parázna nővel egyesül, egy testté lesz vele? [...] Kerüljétek a paráznaságot! Minden más bűn, amit elkövet az ember, kívül van a testén, de aki paráználkodik, a saját teste ellen vétkezik. Vagy nem tudjátok, hogy testetek, amit Istentől kaptatok, a bennetek levő Szentlélek temploma, és ezért nem a magatokéi vagytok? Mert áron vétettetek meg: dicsőítsétek tehát Istent testetekben.*” (1Kor 6,12–20)

⁴⁶ „*Maradj megfontolt és ügyelj, hogy ajkad okosan szóljon! Mert színméz csepeg az más asszonyának ajkáról, és ínye simább az olajnál. De a végén keserű lesz, mint az üröm, éles, mint a kétélű kard. Lábai a halál felé visznek, léptei a holtak hazájába tartanak. Nem az élet ösvényét járja, téves úton jár és maga sem tudja.*” (Péld 5,2–6)

⁴⁷ Tolnai Decsi 1584: 39.

⁴⁸ Tolnai Decsi 1584: 40.

⁴⁹ Tolnai Decsi 1584: 40. Ennek bibliai párhuzamát lásd például Pál apostolnál: „*Mint nappal illik, tisztességben járjunk: nem dorbézolásban és részegeskedésben, nem szeretkezésben és kicsapongásban, nem viszálykodásban és irigységben, hanem öltösetek magatokra az Úr Jézus Krisztust; a testet pedig ne úgy gondozzátok, hogy bűnös kívánságok ébredjenek benne.*” (Róm 13,13). A korai magyar protestáns irodalomból lásd például Bornemisznál: „*Amint midőn valakin bosszúnkát kitölthetjük, perpatvarral, haddal háboríthatjuk, ugyan híznunk utána akkor magagyilkosságot üzünk. Azonképpen az bujaságot, torkosságot, friss öltözetet, festett orca és egyéb kevély magamutogatást, vitézségednek, kazdagságodnak, lovadnak, házadnak mutogatása, nagy édes és gyönyörűséges dolognak tettszik, maga mind ez a paráznaságnak segítő társai.*” - Bornemisza Post. III. 219. a,b. Idézi: Óze 1991: 58.

⁵⁰ „*De elbizakodtál szépséged miatt, és hírhedt parázna lettél. Elárasztottad paráznaságoddal, aki csak elment melletted, és az övé lettél. Fogtad a ruháidat, csináltál tarka sátrakat a halmokon, és ott paráználkodtál. Ilyen még nem volt, és nem is lesz! Fogtad arany és ezüst ékszereidet, amelyeket én adtam neked, férfiszobrokat készítettél és azokkal paráználkodtál.*” (Ez 16,15_17).

tagjaként való megjelenítése, e gondolkör követte Tolnai Decsi is.⁵¹ Ennek okán ugyanakkor prédikációjában a paráznaságot a többi bűn fölé emeli és bizonytalanul ugyan, de belebocsátkozik a már a korai protestáns morálteológiában is idegennek ható bűnhierarchia taglalásába. A fősვნყség és a harag felemlegetése már-már a középkori hét főbűn rendszerét idézné, de nem halad végig ezen az úton és inkább a részegség bűnéhez kanyarodik vissza. Hóseás próféta könyvéből sajátos módon nem az indokoltabbnak tűnő részt hivatkozta, amely a paráznaság bűnét követően Isten haragjának egyik legerőteljesebb bemutatása,⁵² hanem egy később szereplő verset: „*Paráznaság, bor és must elveszi az észet.*” (Hós 4,11). A korinthusiakhoz írt első levél alapján a prédikációban megjelenik a templom hasonlat is, jóllehet a Tolnai Decsi által hivatkozott versek⁵³ inkább a gyülekezetre vonatkoznak, mint az egyénre.⁵⁴ A szerző utal arra, hogy a Biblia a paráznaságot több helyen is bálványimádásnak tartja.⁵⁵ A prédikáció zárása, a részegség elleni íráshoz hasonlóan a testi következményeket emlegeti, utalva a nemi betegségek, konkrétan a francia kór terjedésére.⁵⁶

A tánc bűnéről szóló prédikáció felvezető gondolata Heródes lányának, Saloméának a tánca Márk evangéliuma alapján. A születésnap „lakodalom”⁵⁷ mint szokásalkalom, multság önmagában vétek, Tolnai Decsi morálteológiai fejtegetése szerint ugyanis a születésnap az

⁵¹ A test érzéki vágyaival és az ezek elleni harccal Pál rómaiakhoz írt levele kiemelten foglalkozik, a galatákhöz írt levélben pedig Pál még szenvedélyesebben teszi ezt a megigazulás tan kifejtése során: „*Mert én meghaltam a törvény általa törvénynek, hogy Istennek éljek. Krisztussal együtt keresztre vagyok feszítve: többé tehát nem én élek, hanem Krisztus él bennem; azt az életet pedig, amit most testben élek, az Isten Fiában való hitben élem, aki szeretett engem, és önmagát adta értem.*” (Gal 2,19–20). Érdemes ezt összevetni Heltai Gáspár gondolataival, aki a részegségről és tobzódásról szóló könyvében (1552) szinte szó szerint idézi az apostol szavait. Lásd: Gondozott szövegváltozat: [https://mek.oszk.hu/06400/06417/html/heltaiga0010001.html.] [Letöltés ideje: 2019. május 10.] Hasonmás kiadás: Heltai G. 1552 [2012]. I. rész (*A részegségről és tobzódásról az embereknek lelki nagy kárt vall. Mert ezek az embert mindenféle ondok bűnbe és gonoszságba ejtik: a lelket elvesztik, és az Istentől elszakasztván, örek kárhozatra viszik.*). Heltai Gáspár e tekintetben is hűen közvetíti a reformáció alapgondolatait: „*És Krisztus urunkkal együtt a keresztfá alá állottunk, övéle együtt megfeszítettünk, el is temettünk, hogy immár a mi életünk nem test szerént való élet, melnek készen megholtunk, hanem Isten szerént, új emberek, új életbe élünk; minekókéért is e világnak ellene mondottunk és az ő fejedelmének, az ördegnek.*” - Gondozott szövegváltozat: [https://mek.oszk.hu/06400/06417/html/heltaiga0010001.html] [Letöltés ideje: 2018. május 10.] Hasonmás kiadás: Heltai G. 1552 [2012]. I. rész (*A részegségről és tobzódásról az embereknek lelki nagy kárt vall. Mert ezek az embert mindenféle ondok bűnbe és gonoszságba ejtik: a lelket elvesztik, és az Istentől elszakasztván, örek kárhozatra viszik.*)

⁵² Lásd például: „*Perlejetek anyáttokkal, perlejetek, mert ő nem feleségem és én nem vagyok a férje! Tüntesse el arcáról a paráznaság jelét, és melléről a házasságtörés jelét! Különben levétköztetem, és olyan mezítelenné teszem, amilyen születésekor volt. Olyanná teszem, amilyen a pusztá, olyanná változtatom, amilyen a szikkadt föld, és szomjan hagyom halni. Fiainak sem irgalmazok, mert paráznaságból születtek.*” (Hós 2,4–6)

⁵³ Tolnai Decsi 1584: 46. Lásd: „*Nem tudjátok, hogy ti Isten temploma vagytok, és az Isten Lelke bennetek lakik? Ha valaki az Isten templomát megrontja, azt megrontja Isten, mert az Isten temploma szent, és ez a templom ti vagytok.*” (1Kor 3,16–17).

⁵⁴ Biblia 2010: 1379. Az egyénre vonatkozóan inkább: „*Vagy nem tudjátok, hogy testetek, amit Istentől kaptatok, a bennetek levő Szentlélek temploma, és ezért nem a magatokéi vagytok?*” (1Kor 6,19)

⁵⁵ Tolnai Decsi 1584: 48. A paráznaságról mint Erósz bálványozásáról lásd: Papp 2016: 98–99.

⁵⁶ Tolnai Decsi 1584: 49.

⁵⁷ A szó a XVI. században mulatozásra, nagy mértékű evésre és ivásra alkalmat adó eseményre utalt.

Istennek való hálaadásra való. A lakodalom – szóhasználata szerint tehát minden rendű mulatozás és nem csak a menyegzőt követő – számtalan lehetőségét kínálja az Isten elleni bűnök elkövetésének. Erre szolgál példaként a születésnapján lerészegedő Heródes. Ugyanakkor nem csak az italozás bűne, hanem a mulatságban szintén jelen lévő feleség bujasága is előkerül, aki ráadásul gyermekét is erre nevelte. E tekintetben tehát az esemény a korábbi prédikációkban kárhoztatott bűnök összekapcsolódására és a táncban való kicsúcsosodására ad alkalmat Tolnai Decsi számára. Természetesen e kérdéskör a legalkalmasabb a korai protestánsok számára létfontosságú erkölcsi nevelés ügyének felvetésére: Kárhoztatja azokat az anyákat, akik gyermekeiket kicsi kortól fogva kevelységre, bujaságra, táncolásra, részegségre és „*minden egyéb fajtalanságra*” szoktatják.⁵⁸ Sajátosan jellemző, hogy lánya magatartását Tolnai Decsi végső soron az anya bűneként is értelmezi: „*De lássuk meg immár az hitvány anyának minemű volt leánya is.*”⁵⁹ Salomé arcátlanak és bujának írja le – amit tehát anyjától tanult –, amiért nem szégyellte táncát a közönség előtt. Ez utóbbi vád értelmezéséhez figyelembe kell venni, hogy Salome szóló tánca kifejezetten bemutató funkciójú volt.⁶⁰ A körülmények részletes taglalásával Tolnai Decsi a tánc szörnyű következményének bemutatását készíti elő: A prédikátor Keresztelő Szent János haláláért közvetlenül Salome táncát teszi felelőssé, amely annyira megzavarta Heródes gondolkodását, hogy még fél országát is képes lett volna átengedni. A biblikus példát Tolnai Decsi saját korának okulására idézi fel: „*Ennek pedig szükséges lenni, mert látjuk, mely igen az emberek között el áradott ez éktelen játék, annyira hogy valamely lakodalomban nem táncolhatnak, azt lakodalomnak sem tartják, hanem tánczra indulnak pedig, aki effélét ez előtt nem látott volna, azt tudná, hogy mind megdühödtenek és meg bolondultanak.*”⁶¹ Hozzáfűzi azt is, hogy a bűnös szokás nemcsak a „*tudatlan*” parasztok, hanem még a tanárok, tanítók között is elterjedt. A bibliai felütést követően Tolnai Decsi a következő egységekre bontja táncellenes érvelését: Honnan származik a tánc? Szabad-e keresztyén embernek táncolnia? Milyen bűnnek számít a táncolás?

A tánc eredetével kapcsolatban Tolnai Decsi azt állítja, hogy a jámbor, istenfélő emberek sohasem táncoltak semmilyen alkalomból. A táncot pogány eredetűnek tartja, és a bálványimádással kapcsolja össze, amelynek szerinte mindig is része volt a tánc, a „*szökés*”, méghozzá ördögi indíttatásból. E felvetés természetesen bibliai eredetre vezethető vissza, az

⁵⁸ Tolnai Decsi 1584: 52.

⁵⁹ Tolnai Decsi 1584: 53.

⁶⁰ Az újszövetségi táncok értelmezéséhez lásd Felföldi 2016: 403–409.

⁶¹ Tolnai Decsi 1584: 54.

Exodus harminckettedik részében leírt zsidók táncára az aranyborjú előtt.⁶² A prédikációban sajátos „tánc történeti” felvetésekkel él a szerző: „Az után osztan az közönséges játékokban is táncolni kezdenek, de úgy hogy ott sem leány sem asszonyállat nem volt.”⁶³ E leírás a férfi szóló és csoportos táncok hagyományát idézi fel. Tolnai Decsi a tánc történeti folyamatok következő szakaszát így jellemzi: „Mikor pedig osztan az szemérem és az tisztesség az emberek között le vettetett volna, az asszony népeket is be bocsatották az tánczban, és így azoknak is az táncz meg engetettek, de mégis úgy hogy az asszonyállat, asszonyállattal, férfi férfival tánczolt.”⁶⁴ A prédikátor tehát egy olyan tánc történeti korszakot elevenít fel, amelyben a nemeket szigorúan elkülönítették egymástól a tánc cselekmény során. A férfi szóló és csoportos táncok, valamint a férfiakétól elkülönülő női és leány táncok (körtáncok, karikázók) a Kárpát-medence régi stílusú tánc hagyományában is jelen vannak, illetve jellemzőek voltak a 16. században is. Tolnai Decsi ugyanakkor egy új jelenségre is felhívja a figyelmet, amelyet ő a végső erkölcstelenségként értékel: „Végre, mint hogy a hova az ördög egyik lábát be teheti, az másikat is utána vonzza, annyi orczátlanságra jutának, hogy az férfiak az asszonynépekkel leányzókkal együtt kezdenek tánczolni.”⁶⁵ Tolnai Decsi korában a páros táncok e formája valóban újdonságnak számított a hódoltsági Magyarországon és a következő két évszázadban számos protestáns prédikátor, teológus haragját váltotta ki.⁶⁶ Ellentétben ugyanakkor az egy évszázaddal későbbi, sokkal megengedőbb felfogással, miszerint a nemeket elkülönítő táncok „tisztességesnek” számítanak,⁶⁷ Tolnai Decsi a tánc valamennyi formáját és műfaját elítéli, mindenkor és mindenkitől istentelen, pogány és tisztességtelen. Közvetlenül nem bizonyítható ugyan a kapcsolat, de feltűnő, hogy az 1576. évi hercegszőlősi zsinat, amelyen Tolnai Decsi Gáspár is jelen volt,⁶⁸ igen erélyesen lépett fel a tánc valamennyi formájával és műfajával

⁶² „Amikor odaért a táborhoz, és meglátta a borjút meg a táncot, haragra lobbant Mózes, ledobta kezéből a táblákat, és összetörte a hegy lábánál.” (2Móz 32,19)

⁶³ Tolnai Decsi 1584: 55.

⁶⁴ Tolnai Decsi 1584: 55.

⁶⁵ Tolnai Decsi 1584: 55.

⁶⁶ Lásd erről Tóvay Nagy 2004: 169–260.; Tóvay Nagy 2018: 9–26.; Kavecsánszki 2009: 50–55.; Kavecsánszki 2010: 244–254.; Kavecsánszki 2015: 77–82.

⁶⁷ Lásd például Szentpéteri István 1697-es írásában: „[...] Fajtalan tántzot mondok, megkülömböztetésnek okáért. Mert vagyon szabados Tántz; tudn. az, mellyel a Szentek Istennek nagy és rendkívül való áldását és jó-téteményét vévén, az ő örömeiket ki-jelentik, illendő-képpen, tisztességesen és kegyesen, az ő helyén és idejében, felebaráttyoknak kára és botránkoztatása kívül, az aszonyok az aszonyok között, és a férfi-férfiak az aszonyoktól külön, az Isten dicsiretinek magasztalásával tántzolván. Így tántzolt Mária, a' Moses nényje, a' véle lévő aszonyokkal. Ki jöv. 15 v. 20.21. a' Jephthe leánya a' véle lévőekkel. Bir. II. v. 34. az Izráelbéli aszonyok. I. Sam. 18 v. 6.7. Dávid 2Sam. 6. v. 14.16. I. Chron. 15. v. 25. Ezekből láttyuk; hogy a szentek régente ackor Tántzoltanak, a' mikor Isten az ő népével nagy jót tött, mellyért ők Isten örömmel dicsérték; még pedig úgy, hogy a két sexus (nem) egy-mástól külön tántzolt, az az, az aszonyok csak az aszonyokkal, a férj-fiaktól külön: a férfi-fiak viszont csak a férfiakkal az aszonyoktól külön tántzoltanak.” - Szentpéteri I. 1697: 19.

⁶⁸ Magyar Életrajzi Lexikon. <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC03014/03164.htm> [Letöltés ideje: 2020. 01. 02.]

szemben: „Az tánc miképpen, hogy keresztyén és tisztességes emberhez nem illik, ezenképpen senkinek szabaddá nem hagyatik, hanem inkább azt akarjuk, hogy minden tanító közönségesképpen tiltsa.”⁶⁹

A tánc „undok” voltának ecsetelésekor Tolnai Decsi a fentebb már említett paráznaság bűnéhez hasonlóan a táncot is főként a nők által kezdeményezett vétékként értelmezi: „[...] magokat fogdostattják és hordoztatják, holott az asszonyállatoknak nagy szemérmeteseknek kellene lenniük, és az firfiaknak csak tekintetekre is meg kellene pirulniok, nem hogy nagy orcátlanul azokkal együtt kellene viaskodniok és kezeiken kellene táncolniok.”⁷⁰ A nők és leányok kihívó viselkedését alátámasztandó citálja Ézsaiás próféta könyvét.⁷¹ Érvelése ugyanakkor a férfiak felelősségére is rámutat: „Ismét az firfiúnak is hogy lehet nagyobb orcátlanság, mint az más feleségét, leányát, fogdosni, tapogatni, idestova hurczolni. Sőt ezekben ugyan válogatni, ezekkel mindenek szeme láttára nagy bujasággal futtogni, vigyorogni [...]”⁷² Ezzel a táncolást sajátos módon kapcsolja össze a Tízparancsolattal: Ne kívánd felebarátod feleségét! (2Móz 20,17). Tolnai Decsi segítségül hívja Pál apostol szavait is, miszerint a gonosz minden formájától távol kell tartani magunkat,⁷³ márpedig a táncban sok gonoszság van a prédikátor szerint. Szintén Pál apostolra hivatkozik a tánc tilalmas voltának indoklásakor: „Mert minden, ami nem hitből származik, az bűn.” (Róm 14,23). Tolnai Decsi szerint pedig „az táncz nincsen hitből.”⁷⁴ Azzal érvel, hogy a tánc nem lehet Istentől való, minthogy nincs reá vonatkozó parancsolat, így tehát bűn. Emellett a Krisztust követő emberhez eleve méltatlan, amit Máté evangéliumának verseivel indokol.⁷⁵ Pál rómaiakhoz írott levelének újabb idézésével Tolnai Decsi az Úr közelgő eljövételét hirdeti, illetve a test kívánságainak megtagadására szólít fel.⁷⁶ A tánc épp ez utóbbival ellentétes, a „testnek kedve keresése és az ű kívánságainak teljesítése”⁷⁷

⁶⁹ Hercegszőlősi zsinat: 1577. 30. szakasz. Vö. Czöbel 1963: 337.

⁷⁰ Tolnai Decsi 1584: 56.

⁷¹ „Ezt mondta az Úr: Mivel Sion leányai büszkélkednek, fejüket fenn hordva, szemükkel kacsingatva járnak, kényeskedve lépegetnek, és lábpereceikkel csilingelnek, ezért kopasszá teszi az Úr Sion leányainak a fejét és fölnyíratja halántékukat az Úr.” (Ézs 3,16–17).

⁷² Tolnai Decsi 1584: 56.

⁷³ 1Kor 5,16–22.

⁷⁴ Tolnai Decsi 1584: 37.

⁷⁵ „Ha valaki én utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye fel a keresztyét, és kövessen engem. Mert aki meg akarja menteni az életét, elveszti, aki pedig elveszti az életét értem, megtalálja. [...] Mert eljön az Emberfia Atyja dicsőségében angyalaival együtt, és akkor megfizet mindenkinek cselekedetei szerint.” (Mt 16,24–27).

⁷⁶ „Az éjszaka múlik, a nappal pedig már egészen közel van: Tegyük le tehát a sötétség cselekedeteit, és öltünk fel a világosság feyvereit. Mint nappal illik, tisztességben járjunk: nem dorbézolásban és részegeskedésben, nem szeretkezésben és kicsapongásban, nem viszálykodásban és irigységben, hanem öltések magatokra az Úr Jézus Krisztust; a testet pedig ne úgy gondozzátok, hogy bűnös kívánságok ébredjenek benne.” (Róm 13,12–14).

⁷⁷ Tolnai Decsi 1584: 57.

Tolnai Decsi érvelési módszerének lényegi eleme a bűnök egymással való összekapcsolása, egyfajta bűnkomplexumként való értelmezése. Ennek jegyében a tánc – kézenfekvő módon – a paráznaság mellett a részegeskedéssel is kapcsolatot teremt: a tánc „*az részegséggel mindenkor együtt jár.*”⁷⁸ Tolnai Decsi szerint a tánc a részegség következménye, aki pedig józanul táncol, az egyszerűen – Cicero nyomán –⁷⁹ bolond. Bizonyítási eljárásának következő elemeként kijelenti, hogy a keresztyén embernek nemcsak a bűntől, hanem a bűn elkövetésére lehetőséget teremtő alkalmaktól is távol kell tartania magát. A tánc pedig ez utóbbi sorába illik, ugyanis „*az embert gonosz kívánságra gerjeszti, nem csak azt a ki járja, hanem azt ki nézi is, utat nyit az paráznaságra, fertelmes beszédére, és az emberrel mind tisztit, mind emberségét el feledtet.*”⁸⁰ Felidézi, hogy a táncot az egyházatyák is tiltották,⁸¹ példaként idézi Aranyszájú Jánost, aki a táncot egyenesen ördögi dolognak nevezte. Említi Augustinust is, aki a lakodalmi táncok, illetve a papok táncolása ellen kelt ki. Antik példákra is apellál, megemlítve többek között, hogy még az egyébként általa részegesnek nevezett Tiberius császár is megtiltotta Rómában a táncot.⁸² Az ókori auktorok közül Ciceró táncellenességét többször is hivatkozza.⁸³

A prédikációban részében a tánc az ördög műveként jelenik meg, aki védelmébe is veszi azt. Tolnai Decsi indirekt módszerrel cáfolja meg ezeket. A táncot védelmezők szerint ugyanis a Bibliában nem található konkrét tilalom a táncra vonatkozóan, így tehát szabad táncolni. A prédikátor sajátos érve szerint viszont a Biblia nem is engedi – vagy ahogyan ő fogalmaz, parancsolja meg – a táncot, következésképpen tilos. A Bibliában ugyanis nem kellett minden egyes létező bűnt a nevének nevezve megtiltani és ennek elmaradása nem jelenti azt, hogy a Biblia jóvá hagyná azok elkövetését. Minthogy pedig szerinte a táncal együtt járó bűnök – amelyek egy jó részét a prédikációi között maga Decsi is említette – meg vannak tiltva, így maga a tánc is tilalom alá esik. Példaként ismét a tizedik parancsolatra hivatkozik: minthogy a felebarát feleségének megkívánása tilalom alá esik, „*tiltja a tánczot is, melyben nem csak kívánod, hanem ugyan fogdosod is.*”⁸⁴ Ezt Máté evangéliumának verseivel egészíti ki: „*Halljátok, hogy megmondatott: Ne paráználkodj! Én pedig azt mondom nektek: aki kívánsággal tekint egy asszonyra, már paráznaságot követett el vele szemben.*” (Mt 5,27–28).

⁷⁸ Tolnai Decsi 1584: 57.

⁷⁹ A táncbíráló ókori interpretációk egyik előfutárának Cicerót tekinthetjük, aki a táncot a részegség következményének tartja. Erről részletesen lásd Tóvay Nagy 2013: 79–80.

⁸⁰ Tolnai Decsi 1584: 57.

⁸¹ A tánc bibliai megjelenéséről, illetve az egyházatyáknál történő értelmezéséről a legteljesebb hazai áttekintés Tóvay Nagy Pétertől származik. Lásd: Tóvay Nagy 2004: 169–260. A Biblia táncra vonatkozó szakaszairól hasonlóan fontos adatokat közöl még Felföldi 2016: 402–417. Lásd még Tóvay Nagy 2018: 9–26.

⁸² Tolnai Decsi 1584: 59.

⁸³ Ciceró véleményéről részletesen lásd Tóvay Nagy 2013: 79–80.

⁸⁴ Tolnai Decsi 1584: 60.

Tolnai Decsi szerint az ördög táncpártoló érveiben a következő az lehet, hogy nem minden tánc egyenes következménye a paráznaság, illetve a parázna gondolat. A prédikátor szerint ugyanakkor a táncban eleve benne rejlik a kívánság, hiszen az emberek nem szeretnek mindenkivel táncolni, jobbra inkább a „szebbikkel, hogy sem mint rútabbikkal.”⁸⁵ Ráadásul szerinte lehetetlen a táncot gonosz kívánság nélkül szemlélni – vagyis nemcsak a táncolás, hanem a táncolóknak való gyönyörködés is bűn. Az ördög következő felvetése a tánc védelmében a prédikátor szerint az, hogy ha nem a bor rossz – hiszen az Isten ajándéka –, hanem a lerészegedés, akkor nem is a tánc van a gond, hanem azzal, „aki vele gonoszul él”. Tolnai Decsi cáfolata szerint a bort az Isten az ember testének táplálására adta, ami semmiképp sem mondható el a keresztyének „mostani” (sic!) táncáról, amely nem lehet „Isten szerzése”, ellentétben a borral. Utal arra, hogy a kor emberének erkölce egyébként is kívánnivalót hagy maga után, így jobb, ha nem is tesz kísérletet a táncra. Az ördög érvelése a táncot a Bibliában szereplő példák alapján tenné szabaddá, így Dávid király táncával a Szövetség Ládája előtt,⁸⁶ illetve Mária (Mirjám) táncával az Exodus során.⁸⁷ Tolnai Decsi szerint viszont ez az érv kifejezetten gyermeki színvonalú és saját maga szerint is hasonlóval válaszol: Ábrahámról és Sáráról sem olvassuk, hogy valaha is táncoltak volna. Ettől fontosabb viszont az a meglátása, miszerint az ószövetségi táncok merőben különböztek a „mostani” táncoktól. Az akkori és a 16. századi táncok összevetésével a prédikátor lényegi mozzanatokra világít rá: Szerinte ugyanis Dávid tánca nem „bujá, [...], trágár, üdő múlató, mint az mostaniak, hanem szent, tiszta, alázatos és lelki örömből származott volt. Mert az választott hitnek gyakorta az Istennek hozzájuk való kegyelmét és számtalan jó tétet látván az mennyei és lelki örömtől annyira el ragattatnak, hogy még külső tagokat is meg nem tavoztathattjak, hogy szép tisztességesen ne mozogjanak és ne szökjenek.”⁸⁸ Ekképpen Dávid táncát tisztesség és istenfélelem hatotta át és Tolnai Decsi szerint kifejezetten az Isten „tisztességére” zajlott le a cselekmény. Példaként idézi fel továbbá A királyok első könyvéből a Karmel-hegyi istenítéletet, amikor Illés az isteni áldás, vagyis az eső megérkezteként hírnökeként futott Aháb király szekere előtt – Tolnai Decsi szerint örömeiben szökellve.⁸⁹ Tolnai Decsi ismét sajátos magyarázattal áll elő: „Most így táncolni

⁸⁵ Tolnai Decsi 1584: 61.

⁸⁶ „Dávid és Izráel egész háza pedig szent táncot járt az Úr színe előtt mindenféle ciprusfa hangszernek, citerának, lantnak, dobnak, csörgőnek és cintányérnak a kíséretével.” (2Sám 5).

⁸⁷ „Mikor a fáraó lovai a harci kocsikkal és a lovasokkal együtt a tengerbe értek, visszafordította rájuk az Úr a tenger vizét, de Izráel fiai szárazon mentek át a tóenger közepén. Ekkor Mirjám prófétanő, Áron néneje, dobot vett a kezébe, és kivonultak utána az asszonyok mind, dobolva és körtáncot járva. Mirjám így énekelt előttük: Énekeljete az Úrnak, mert igen felséges, lovat lovasával a tengerbe vetett!” (2Móz 19–21).

⁸⁸ Tolnai Decsi 1584: 63–64.

⁸⁹ „Eközben az történt, hogy viharfelhők sötétítették el az eget, és nagy eső lett. Aháb harci kocsira szállt, és Jezréelbe ment. Az Úr keze pedig Illéssel volt, és ő felövezve derekát, Aháb előtt futott a Jezréelbe vezető útig.” (1Kir 18,45–46). Vö. a magyarázó jegyzetekkel: Biblia 2010: 420–421

szégyenlenének az emberek. Ezt most is meg megengedhetnénk, de izetlen volna most így tánczolni.”⁹⁰ Ezzel lényegében elismeri, – némiképp ellentmondásba keveredve saját korábbi felvetésével –, hogy valaha léteztek Istennek tetsző táncok, de – itt viszont megerősítve korábbi állítását – saját korára ezek már eltűntek.

Tolnai Decsi végezetül még egyszer összefoglalja táncellenes érveit, melyek szerint Dávid tánca szent volt, az Úr színe előtt zajlott le. Ezzel szemben saját korának táncai „*undok buja, trágár és bolond táncz, ki az Isten nevének és az ű igéjének kisebbségére és gyalázattjára vagyon: nem az Isten előtt, hanem ez világ fiai előtt vagyon.*”⁹¹ Hasonlóan fontos számára, hogy Dávid nem lakodalomban táncolt, sem pedig részegen, „*mint mi szoktunk,*”⁹² illetve az is, hogy Dávid szóló táncot járt, nem pedig leányokkal és asszonyokkal együtt táncolt. „*Végezetre Dávid lelki és Isteni örömből indíttatván tánczolt: Mi penig az testnek gonosz buja kívánságából indíttatván tánczolunk.*”⁹³ Prédikációja lezárásaként még egyszer felidézi, hogy Keresztelő Szent János halála végső soron a táncnak köszönhető.

Tolnai Decsi Gáspár prédikációinak rövid gyűjteménye a 16. századi, megerősödő reformáció egyik első olyan alkotása, amely kifejezetten szól a tánc ellen és nem csak annak szokáskörnyezete (lakodalom, mulatozás) vagy egy-egy jellemző és kifogásolt motívuma kapcsán említi meg. Ezzel a mű az egyik legkorábbi táncra vonatkozó protestáns erkölcsstani fejtegetésnek tekinthető.

Felhasznált irodalom

BIBLIA

2010 *Istennek az Ószövetségben és az Újszövetségben adott kijelentése.* Magyarázó jegyzetekkel. Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója

BORNEMISZA Péter

1573-1579 Postillák.

BURGUIÉRE, André

2000 A történeti antropológia. In Sebők Marcell (szerk.): *Történeti antropológia.* Budapest: Replika Kör. 49–72.

⁹⁰ Tolnai Decsi 1584: 64.

⁹¹ Tolnai Decsi 1584: 64.

⁹² Tolnai Decsi 1584: 64.

⁹³ Tolnai Decsi 1584: 64.

CZOCH Gábor

- 2006 Mentalitástörténet. In Bódy Zsombor – Ö. Kovács József (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe*. Budapest: Osiris Kiadó. 473–499.

FELFÖLDI László

- 2016 A Biblia tánca vonatkozó részletei és bibliai témák a néptáncgyományban. In Bihari Nagy Éva – Kavecsánszki Máté – Keményfi Róbert – Marinka Melinda (szerk.): *Diptichon. Tanulmányok Bartha Elek tiszteletére*. Debrecen. 402–417.

GÁNICZ Endre

- 2016 A bujaság a Bibliában. In Puskás Attila – Perendy László – Hoványi Márton (szerk.): *A hét főbűn*. Teológiai tanulmányok. Budapest: Szent István Társulat. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. 70–86.

HELTAI Gáspár

- 1552 *A részegségnek és tobzódásnak veszedelmes voltáról való dialógus*. Kolozsvár. Hasonmás kiadás: Budapest: Kossuth Kiadó, 2012. Amor Librorum.

HERCEGSZŐLŐSI ZSINATOK

- 1577 *Az Also és fölső Baranyában valo Ecclesiaknac articulusi, melyec Herczeg Szőlősen, irattanac negyven praedikatoroc jelen voltaban, melyeket mindnyájon jóvá hattanac. Pápa.* [<http://leporollak.hu/egyhtori/magyar/KISS7.HTM>] [Letöltés ideje: 2019. szeptember 7.]

KATHONA Géza

- 1974 Decsi Gáspár művei. In Kathona Géza: *Fejezetek a török hódoltsági reformáció történetéből*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 70–72.

KAVECSÁNSZKI Máté

- 2019 A tánc és szokáskörnyezete a reformáció morálteológiájában. In P. Szászfalvi Márta – Kavecsánszki Máté (szerk.): *Pietas et Scientia. Tanulmányok P. Szalay Emőke tiszteletére*. Debrecen: Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék – MTA-DE Néprajzi Kutatócsoport – Tiszántúli Református Egyházkerület. 345–362.
- 2015 *Tánc és közösség. A társastáncok és a paraszti tánc kultúra kapcsolatának elmélete bihari kutatások alapján*. *Studia Folkloristica et Ethnographica* 59. Debrecen: Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék
- 2010 „...Kárhoztatandó hát a fajtalan Táncz...”. *Collegium Doctorum*. 2010. 244-254.
- 2009 A tánc tudomány régi-új forrásai: a református egyházi iratok. *Partium*. XVIII. 2009. ősz. 50-55.

ŐZE Sándor

- 1991 „*Bűneiért bünteti Isten a magyar népet*”. Egy bibliai párhuzam vizsgálata a XVI. századi nyomtatott egyházi irodalom alapján. *Bibliotheca Humanitatis Historica a Museo Nationali Hungarico Digesta*. Budapest: A Magyar Nemzeti Múzeum Művelődéstörténeti Kiadványa II.

PAPP Miklós

- 2016 A bujaság az erkölcsstanban. In Puskás Attila – Perendy László – Hoványi Márton (szerk.): *A hét főbűn*. Teológiai tanulmányok. Budapest: Szent István Társulat. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. 87–105.

SZENT-PETERI István

- 1697 *A táncz pestise*. Debrecen.

SZILÁGYI Mihály

- 1978 Társadalmi és gazdasági viszonyok a Duna mentén a Török Hódoltág korában. In K. Balog János (szerk.): *Tanulmányok Tolna megye történetéből VIII*. Szekszárd: Tolna Megyei Tanács Levéltára. 5–98.

TOLNAI DECSI Gáspár

- 1584 *Az Vtolso üdőben eginehani regnalo bűnökről valo praedikatiok, tudni illik, Első az Bűnről. Második az Reszegsegről. Harmadik az Paraznasagrol. Negiedik az Tanczrol*. Debrecen.

TÓVAY NAGY Péter

- 2018 Szentpéteri István táncbíró predikációja. In Tóvay Nagy Péter (szerk.): *Források a magyar színpadi táncművészet történetéhez III*. Budapest: Magyar Táncművészeti Egyetem. 9–26.
- 2013 Részegség és tánc. *Táncstudományi Közlemények*. 2013/1. V. évf. 1. sz. 69–88.
- 2004 „Szabad hát a Táncz?” A tánc motívuma a 16-17. századi magyar és latin nyelvű egyházi irodalomban. *Sic itur ad astra*. 2004. (16. évf.) 1-2. 169–260.

V. MOLNÁR László

- 1981 A tolnai protestáns iskola a XVI. század második felében. *Honismeret*. 1981. 05. 28-32

ZOVÁNYI Jenő

- 2005 *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*. Elektronikus változat. <http://digit.drk.hu/?m=lib&book=3&p=cimlap&l=1> [letöltés ideje: 2019.11.20]